

DİNÎ VE FELSEFÎ METİNLER

YİRMİBİRİNCİ YÜZYILDA YENİDEN
OKUMA, ANLAMA VE ALGILAMA

RELIGIOUS AND PHILOSOPHICAL TEXTS:

RE-READING, UNDERSTANDING AND
COMPREHENDING THEM IN THE 21st CENTURY

CİLT - 2

DİNÎ VE FELSEFÎ METİNLER
YIRMİBİRİNCİ YÜZYILDA YENİDEN OKUMA,
ANLAMA VE ALGILAMA SEMPOZYUMU
Bildiri Kitabı, Cilt: 2

Sultanbeyli Belediyesi
Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü
Kültür Yayın No: 8

ADRES:

Abdurrahmangazi Mahallesi Belediye Caddesi No:4
Tel: 0 216 564 13 00
Fax: 0 216 564 13 71
Mail: belediye@sultanbeyli.bel.tr
www.sultanbeyli.bel.tr

GENEL YAYIN YÖNETMENİ

MEHMET MAZAK

EDİTÖR:

PROF. DR. BAYRAM ALİ ÇETİNKAYA

BÖLÜM EDİTÖRLERİ:

YRD. DOÇ. DR. AHMET HAMDİ FURAT
YRD. DOÇ. DR. İSMAİL DEMİREZEN
YRD. DOÇ. DR. AHMET ERHAN ŞEKERCİ
YRD. DOÇ. DR. ÜMİT HOROZCU
ARŞ. GÖR. MEHMET FATİH ARSLAN
ARŞ. GÖR. BİRSEN BANU OKUTAN
ARŞ. GÖR. ADEM İRMAK
ARŞ. GÖR. EMİNE GÖREN
ARŞ. GÖR. MUHAMMED VEYSEL BİLİCİ

SAYFA DÜZENİ

İBRAHİM AKDAĞ

ISBN:

978-605-89744-5-6

BASKI

Ege Basım
Esatpaşa Mh. Ziyapaşa Cd. No:4
Ege Plaza Ataşehir/İSTANBUL
Tel: 0216 472 84 01
www.egebasim.com.tr

Nisan 2012

Copyright Sultanbeyli Belediyesi

Re-reading the Hadiths in the frame of Ru'yet al-Hilal

Ru'yet-i Hilâl Konusu Çerçevesinde Hadisleri Yeniden Okuma

Doç. Dr. Mustafa KARATAŞ*

Giriş

Peygamberler, hem dünya hem de âhirette insanlığın mutluluğa ulaşmalarını sağlamak amacıyla yüce Allah tarafından görevlendirilmiş elçilerdir. Onların asıl görevleri, Allah'tan aldıkları ilâhî mesajları insanlara tebliğ etmek, onlara hakikat yollarını göstermek, önderlik ve örneklik yapmaktır. Son peygamber Muhammed (a.s.)'de aynı misyonu icra etmiştir. O, kendisine inanan insanlara rehberlik etmiş, onlara örnek olacak bir hayat sergilemiştir. Hz. Peygamber, insanlar için ideal bir şahsiyettir. Onun söz ve davranışlarında inanan kimseler için güzel örnekler vardır. Onu tanımak ve örnek alabilmek için Kur'ân'ın yanısıra şüpheless hadislerin de iyi bilinmesi ve anlaşılması gerekmektedir. Ancak hadisleri ve Resûlullah'ın sünnetini doğru anlamak, dün olduğu gibi bugün de Müslümanların önünde önemli bir problem olarak durmaktadır.

Öte yandan zaruri ve faydalı şeyler, sadece dinin emrettiklerinden ibaret olmadığı gibi, zararlı şeyler de dinin haram ve yasak kıldıklarından ibaret değildir. Bazı şeylerin fayda ve zararını tayin edip, faydalı olanlarının yapılmasını, zararlı olanlarının terkedilmesini din, insanların aklına bırakmıştır. Burada da nassların maksadını kavramanın önemi bir daha ortaya çıkmaktadır. Nitekim "*Allah kime hayır murad ederse, onu dinde fakîh/anlayışlı kılar*"¹ hadisi de anlama ve kavramanın Allah'ın bir nimeti olduğunu vurgulamaktadır.

Nebevî sünnetin en güzel ve doğru bir şekilde anlaşılması için yapılması gerekenlerden birisi de hadislerin, üzerine bina edildikleri özel sebeplere ve belirli bir illete (gerekçe) bağlı olup olmadığının araştırılmasıdır. Bu ise bazan hadiste açıkça ifade edilirken, bazan da hadisteki ifadeden çıkartılır; ya da hadiste anlatılan olayın akışından anlaşılır. Hadisleri inceleyen bir araştırmacı, onlardan kiminin, muteber bir

* Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Öğretim Üyesi

¹ el-Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1981, "*Fardu'l-humus*" 7; "*el-İ'tisâm*" 10; Müslim b. Haccâc, Ebû'l-Hüseyn el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh*, İstanbul 1981, "*İmâre*" 175.

maslahatı gerçekleştirmek veya zararlı şeyleri gidermek, ya da o zaman mevcut olan bir probleme çözüm bulmak için, belirli bir zamanın şartlarının gözetildiğini ve onlar üzerine bina edildiğini görür.²

Günümüzde Ramazan ve Kurban Bayramı günlerine başlarken Müslümanlar ve ülkeler arasında farklı uygulamalar olduğu bu konuda henüz birlik sağlanamadığı görülmektedir. Farklı uygulamaların gerekçesi olarak da konuyla ilgili hadisler ileri sürülmektedir. Bu çalışmamızda sözkonusu hadisleri, nasıl anlaşıldığını ve neticele-
rinin ne olduğunu ele almak istiyoruz.

1. Hilali Gözetlemele İlgili Hadisler

Hilali gözetlemek, oruca ve bayrama hilali görerek başlamakla ilgili kaynaklarda yer alan rivayetler genel olarak şu şekildedir:

a. Ebû Hureyre (r.a.)den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü şöyle buyurdu: *“(Ramazan) hilalini gördüğünüzde oruç tutunuz, (Şevvâl) hilalini gördüğünüzde ise iftar ediniz (bayram yapınız). Şâyet hilali göremezseniz Şaban ayının sayısını otuza tamamlayınız.”*³

b. Abdullah b. Ömer (r.a.)den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü Ramazan orucundan bahsetti ve şöyle buyurdu: *“Hilali görmeden oruca başlamayınız; ve (Şevval) hilalini görmeden bayram yapmayınız. Şâyet hava kapalı olur da göremezseniz Ramazan Ayını otuz güne tamamlayınız.”*⁴

c. Abdullah b. Ömer (r.a.)den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü şöyle buyurdu: *“Ay yirmi dokuz gecedir. Hilali görmeden oruç tutmaya başlamayınız. Şâyet hava kapalı olur da göremezseniz, sayımı otuza tamamlayınız.”*⁵

d. Abdullah b. Ömer (r.a.)den rivayet edildiğine göre Allah Resûlü (ellerini kaldırıp parmaklarıyla işaret ederek) şöyle söyledi: *“Bir ay şu kadardır, şu kadardır. Üçüncüsünde bir baş parmağını yumdu.”*⁶

e. *“Biz ümmî bir ümmetiz. Yazı yazmayız. Hesap yapmayız. (Dolayısıyla) Ay şu kadar ya da şu kadardır (Hz. Peygamber, parmaklarıyla bir defa yirmi dokuzu, diğer bir defa da otuzu işaret ettiler).”*⁷

Bu hadislerin klasik kaynaklarda yer alan açıklamalarına bakıldığında, oruca ya da bayrama başlanması için az da olsa hesapla olabileceğini savunan şarihlerin yanı-

² Yusuf el-Kardâvî, *Sünneti Anlamada Yöntem*, (Çev. Bünyamin Erul) Kayseri 1998, s. 201.

³ Buhârî, “Savm” 11.

⁴ Buhârî, “Savm” 11.

⁵ Buhârî, “Savm” 11.

⁶ Buhârî, “Savm” 11.

⁷ Buhârî, “Savm” 13.

sıra, hilalin gözle görülmesi gerektiğini, hesaba itibar edilemeyeceğini belirten alimler daha çoğunluktadır.⁸ Yaklaşık on dört asırdır müslümanların Ramazan orucuna başlayıp bitirmeleri hep bu hilali gözetlemek suretiyle olmuş ve bugün de hâlâ birçok ülkede bu yolla olmaktadır. Astronomi hesaplarının fazla gelişmediği dönemlerde hilali görebilmek için Müslümanların, “bakacak” adı verilen mevkilere çıkarak hilali gözetlemeleri izah edilebilir. Ancak uzay yolculuklarının başladığı, çeşitli uluslar tarafından gökteki ayın parsellendiği, artık en ince astronomik hesapların kolayca yapılabildiği günümüzde ise, bu durumu açıklamak oldukça zordur. Kaldı ki, bugün artık Ay ve Güneşin hatta yıldızların gelecekte olacak hareketleri, ay ve güneş tutulmaları tespit edilebildiği gibi, geçmişe dönük hareketleri de çok rahat hesap edilebilmekte ve bu hesaplamalarda saniyeler bile şaşmamaktadır.

Bütün bunlara rağmen bugün Müslümanların, Ramazan orucuna başlarken veya Hac ibadetinin günlerini tayin ederken, başka bir ifadeyle kamerî takvimi oluştururken, hâlâ hesabı bir tarafa bırakarak çıplak gözle hilal gözetlemeleri, küreselleşen dünyada Müslümanlar arasındaki ihtilafları körüklemekte, birlikte hareket etmeye, aynı zamanda oruca başlayıp aynı anda bayram yapmaya engel teşkil etmektedir. Bu durum müslümanların konuyla ilgili ayet ve hadisleri yanlış anlamalarından kaynaklanmaktadır.

Oysa çok dikkatlice incelendiğinde görüleceği gibi, ne âyetlerde ne de hadislerde, hilali hesaplama tespit etmek yasaklanmakta, aksine hesaba dikkat çekilmektedir. Ancak Resûlullah (a.s.) döneminde çok iyi hesap yapamayan yazı yazamayan insanlara kolaylık olması bakımından daha isabetli bir uygulamaya gidilmiş, o gün için gözle görmeye bir değer verilmiştir. Üstelik Kur’ân-ı Kerim’de Ramazana veya bayramlara başlamak için hilalin gözle görülmesi emredilmemiştir. Aksine Kuran’ın Ay ve Güneş ile ilgili betimlemelerinde sürekli hesaba dikkat çekilmiştir. Aşağıdaki âyetlerde bu durum net olarak görülmektedir.

“Güneş ve Ay bir hesap üzeredir.”⁹

“Güneş, kendisi için belirlenen yerde akar (döner). İşte bu aziz ve alîm olan Allah’ın takdiridir”, “Ay için de birtakım yörüngeler tayin ettik. Nihâyet o, eski hurma dalı gibi (hilal) olur da geri döner”, “Ne Güneş aya yetişebilir, ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzer.”¹⁰

⁸ Bkz. İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Hacer el-Askalânî, *Fethu'l-Bâri bi Şerhi Sahîhi'l-Buhâri* (nşr. Fuad Abdülbaki ve dğr), Kahire 1986, IV, 146-148.

⁹ er-Rahman 55; 5.

¹⁰ Yasîn 36; 38-40.

Diğer taraftan Kur'ân-ı Kerim'de Ramazan orucuyla ilgili âyette, "Sizden kim Ramazan ayına erişirse oruç tutsun"¹¹ denilmekte, Ramazan hilalini gördüğünüz zaman oruç tutun denilmemektedir. Zira Arapça'da on iki aydan biri kastedildiğinde kullanılan "şehir" kelimesi ile gökteki ay kastedildiğinde kullanılan "kamer" ya da "hilâl" kelimeleri farklıdır. Nitekim bazı tefsirlerde bu fark gözetilerek mâna verilmiştir.¹² Ne var ki, hadislerdeki maksadı gözden kaçırarak anlayışın etkisiyle yapılmış tefsirler, "Femen şehide minkümü'ş-şehre fe'l-yesumhu"¹³ âyetinde geçen "eş-şehir" kelimesine ilave yaparak "hilaleş-şehir" yani "ramazan hilalini görürse" şeklinde tefsir etmişlerdir.¹⁴

Halbuki bugün olduğu gibi hilali gözetlemeden de pekâlâ ramazan ayını idrak etmek, mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki hadislerde geçen Ramazan veya bayrama başlarken hilalin görülmesinin şart koşulması o gün için daha kolay olduğundandır. Başka bir imkan da yoktur. Bu konuda kolaylık ilkesinden hareket edilmiştir. Yazı yazmasını, hesap yapmasını pek bilmeyen bir topluma, herhalde *ayları hesapla belirleyin* denilemezdi.

Bugün ise artık tam tersi bir durum söz konusudur. Günümüzde ayları ve günleri hesapla tespit etmek, çıplak gözle tespit etmekten daha kolaydır. Kaldı ki, halihazırda namaz vakitleri, orucun başlangıç ve bitiş saatleri hesapla tespit edilmektedir. Dolayısıyla Müslümanların kendi aralarında Ramazan ayının girip girmediğini tartışma konusu yapmalarının mukni bir açıklamasını yapabilmek oldukça güç görünmektedir.

2. Astronomik Hesapla Hilâlin Sübûtu.

İslâm müctehid ve fakihlerinin büyük çoğunluğu, ilgili hadislere dayanarak kamerî ayların başlangıcının belirlenmesinde hilâli görmenin esas olduğunu, bunun mümkün olmaması durumunda ise içinde bulunulan ayın otuz güne tamamlanması gerektiğini, bu konuda hesaba ve münecimlerin sözlerine uymanın caiz olmayacağını savunmuştur.

Buna karşılık başta tabiînin büyüklerinden Mutarrif b. Abdullah, İmam Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî'nin talebelerinden Muhammed b. Mukâtil er-Râzî, İbn Kuteybe, Ebü'l-Abbas İbn Süreyc, Kaffâl, Kâdî Abdülcebbar, İbn Dakikul'îd, Takıyyüddin es-Sübkî, Kâdî Ebü't-Tayyib et-Taberî gibi klasik dönem ulemâsı yanında Muhammed Tâhir İbn Âşûr, Cemâleddin el-Kâ-simî, Muhammed Bahît, M. Reşîd

¹¹ el-Bakara 2; 186.

¹² Kurtubî, *el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Kahire 1372, II, 288.

¹³ Bakara 2; 185.

¹⁴ Beyzavî, *Tefsîru Beyzâvî*, Beyrut 1996, I, 465; İbn Kesîr, *Tefsîru Kur'âni'l-Azîm*, Beyrut 1401, I, 218.

Rızâ, Tantâvî Cevheri, Mustafa el-Merâgi, Muhammed Ali es-Sâyis, Ahmed Muhammed Şâkir, Kâmil Miras, Mustafa Ahmed ez-Zerkâ gibi çağdaş âlimler, hilâlin ilk defa görülebileceği zamanın ve yerin hesapla tayininin mümkün olduğunu, doğruluğundan emin olduğu takdirde hesapla belirlenen hükmî rü'yete göre kamerî ayların başlangıcının tayin edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Her iki grubun kendi görüşlerini destekleyen delilleri bulunmaktadır. Bu delilleri iki başlık altında şöyle sıralayabiliriz:

a. Kamerî ay başlarının tayininde hilâli ' gözle görme veya ayı otuz güne tamamlama dışında başka bir yol olmayacağını savunan âlimlerin delilleri

1. "Sizden her kim o aya -ramazana-şahit olursa oruç tutsun"¹⁵ âyetinde "aya şahit olma" sözü değişik anlamlara gelebilecek kapalı (mücmel) bir ifadedir. Çünkü âyetteki "şehide" kelimesinin "huzur yani ikamet, gözle görmek veya yakinen bilme" şeklinde farklı mânalarda yorumlanması mümkün olduğu gibi âyette geçen ve normalde "iki hilâl arasındaki süre" anlamına gelen "şehr" kelimesinin de bir hadiste olduğu gibi¹⁶ "hilâl" anlamında kullanılması muhtemeldir. Buna göre âyet, "her kim ramazan ayında müsafır olmayıp mukim olursa" veya "kim ramazan hilâlini görürse" yahut "her kim ramazânın başladığını yakinen bilirse" şeklinde farklı mânalara gelebilir.¹⁷ Ancak ayın başladığını yakinen bilme yolu mutlak bırakılmamış, "Hilâli görünce oruca başlayın" veya, "Hilâli görmedikçe oruca başlamayın ve iftar etmeyin" mealindeki hadislerle tefsir ve takyit edilmiştir. Hadislerdeki bu açıklık karşısında rü'yet dışında bir başka bilgi yolunun seçilmesi mümkün değildir.

2. "Hilâli görünce oruca başlayın, onu tekrar görünce iftar edin; eğer hava kapalı olursa onu takdir edin"¹⁸ anlamındaki değişik lafızlarla birbirini teyit eden hadislerde oruca başlama ve bayram yapma hilâlin görülmesine, bu mümkün olmazsa ayın otuz güne tamamlanmasına bağlanmış, hesap bilenlere veya müneccimlere başvurmadan söz edilmemiştir. Bu hadislerde yer alan, "hava kapalı olursa onu takdir edin" ifadesi "onu hesapla belirleyin" şeklinde anlaşılıp yorumlanmaya uygunsuz da bu mücmel ifade diğer birçok hadiste ayın otuz gün tamamlanması şeklinde tefsir ve takyit edilmiştir.¹⁹ Dolayısıyla bu ifadeyi, "Hilâlin rü'yetini hesapla tayin edin" şeklinde yorumlamak mümkün değildir.

¹⁵ el-Bakara 2/ 185.

¹⁶ Müslim, "Sıyâm", 19; Nesâî, "Sıyâm", 9.

¹⁷ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-ğayb*, V, 96-97; Elmalılı, *Hak Dini*, I, 646-647.

¹⁸ Buhârî, "Savm", 11; Müslim, "Sıyâm", 3, 18)

¹⁹ Muvatta', "Sıyâm", 3; Buhârî, "Savm", 11; Müslim, "Sıyâm", 4, 17-20.

3. Herkes hesap bilemeyeceği için ibadet vakitlerinin hesapla tayin edilmesi zorluğa yol açar. İslâm dini kolaylığı emrettiğinden ibadet vakitlerinin tayinini de bilgili bilgisiz herkes tarafından kolaylıkla uygulanabilecek basit esaslara bağlamış, müslümanları karmaşık hesaplar yapmakla mükellef tutmamıştır, Nitekim Hz. Peygamber, “*Biz ümmî bir toplumuz. Ne yazı yazarız ne de hesap yaparız*” dedikten sonra parmakları ile bir defa yirmi dokuz, bir defa da otuz sayısına işaret edip, “*İşte ay şöyle ve şöyledir*” buyurarak ayların bazan yirmi dokuz, bazan da otuz gün olduğunu ifade etmiştir.²⁰ Burada sözü edilen hesap ay ve yıldızların menzillerinde seyriyle ilgili hesap olup hadis, oruç ve iftar gibi ibadetler için ayların hesapla belirlenmesini yasaklayarak ortadan kaldırmıştır.

4. Hesaba göre kamerî ay yirmi dokuz veya otuz gün olmayıp yaklaşık 29,5 gün sürdüğü için hesaba göre düzenlenmiş olan cetvel ve takvimlerde aylar sırasıyla biri yirmi dokuz, diğeri otuz gün olur. Rü’yete göre ise aylar iki, hatta üç defa peşpeşe yirmi dokuz veya otuz gün olabilir. Bu durum hesap ve rü’yete göre belirlenen ay başlarının farklı olduğunu göstermektedir.

5. İlm-i nücûm zan ve tahminden ibarettir. Nitekim hesapla ulaşılan sonuçlar çok defa birbiriyle çelişmekte ve gerçeğe uymamaktadır. Esasen Hz. Peygamber münecimlere inanmayı ve ilm-i nücûmla meşgul olmayı yasaklamıştır.

6. Namaz vakitleriyle oruçta imsak ve iftar zamanlarının hesapla belirlenmesi caiz görüldüğü halde yıllık ibadetlerle ilgili kamerî ayların başlangıçlarının hesapla tayininin caiz görülmeşi, birinci grupta ilgili naslarda fecir, zeval, gurup, şafak gibi olayların gerçekleşmesinin yeterli sayılmasına karşılık kamerî ayların başlaması için ayın hilâl halini almasının yeterli görülmeyip hilâlin rü’yetinin esas alınması sebebiyledir. Başka bir ifadeyle namazın vacip oluş sebebi fecir, zeval, gurup, şafak gibi olayların kendisidir. Bu sebepler herhangi bir şekilde bilinirse namaz hükmü de sabit ve gerekli olur. Orucun vüçub sebebi ise hilâlin kendisi değil rü’yetidir. Rü’yet olmadan şer’î sebep gerçekleşmez ve hüküm sabit olmaz.²¹

b. Kamerî ayların başlangıcının rü’yetten başka astronomik hesaplarla da belirlenebileceği görüşünde olan âlimlerin ileri sürdükleri deliller

1. Belirli vakitlere bağlı ibadetlerin Kitap ve Sünnet’in tayin ettiği vakitler içinde eda edilmesi gerekli ise de bunlara ait vakitlerin mutlaka belli kural ve metotlara göre belirlenmesi zaruri değildir. Meselâ Kur’ân-ı Kerîm’de imsak vaktinin fecir,

²⁰ Buhârî, “Savm”, 11; Müslim, “Sıyâm”, 15.

²¹ Karâfî, *el-Furûk*, Tunus 1302, II, 199-204.

iftar vaktinin ise gece (güneşin batışı) olduğu beyan edilmiştir.²² Oruç tutacak olan bir kimsenin, fecr-i sâdık ve güneşin batışı olaylarını uygun şartlarda gözleyerek oruca başlaması ve iftar etmesi mümkün olduğu gibi bu olayların hesapla belirlenen zamanlarına yani saate göre imsak ve iftar yapması da mümkündür. Aynı şekilde kamerî ayların girişine esas olan ayın hilâl durumlarının da mutlaka rü'yetle tayinini gerektiren bir sebep yoktur. Çünkü rü'yet de hesap da vaktin tayini için vasıta dır. Önemli olan vaktin doğru şekilde belirlenmesidir. Dinî hükümler "maksatlar" ve "vesileler" olmak üzere iki kısımdır. Ramazan ayında oruç tutmak, şevval girince oruca son verip bayram yapmak, hacda Arafat vakfesini zilhiccenin dokuzuncu günü yapmak gibi hükümler maksat; bunların vakitlerinin tayini için uygulanacak metotlar ise maksada götüren birer vesileden ibarettir.

2. Oruca başlamayı ve oruca son verip bayram yapmayı hilâlin rü'yetine veya ayın otuz güne tamamlanmasına bağlayan hadisler, iddia edildiği gibi ayın hilâl durumlarının hesapla belirlenmesini yasaklamamakta, bu iş için bilgi seviyesi ne olursa olsun her müslüman tarafından kolaylıkla izlenilebilecek yolu göstermektedir. Nitekim, "İnsanlar arasında hacı ilân et; gerek yaya gerek yorgun ve arık develere binmiş olarak sana gel-sinler" mealindeki âyetle,²³ hac yolculuğunun yaya ve deve ile olmak üzere iki şekilde sınırlanmış olmadığı ve meselâ âyetten, otomobil veya uçakla hac yolculuğunun yasak olduğu hükmü çıkarılamayacağı gibi, bu hadislerle de kamerî ayların başlangıcını belirleme usulü sadece rü'yet veya ayı otuza tamamlama ile sınırlanmış değildir. İlgili âyet ve hadislerdeki ifadeler, özellikle o dönemin imkân ve şartlarına göre uygulanabilecek en müsait yolu göstermektedir. Esasen o dönemde, hatta yakın tarihlere kadar ayın hilâl durumlarının hesapla tayini doğru olarak yapılamıyordu. Nitekim Hz. Peygamber de o dönem toplumunun ümmî olduğunu belirtmiştir.

Gerçekten İslâm'dan önce Arapların ve İslâm'ın ilk yıllarında müslümanların astronomik hesap yapabilecek bilgilere sahip bulunmayan ümmî bir toplum olduğunda şüphe yoktur. Bu konuda bazı kişilerin bilgileri de doğru sonuçlar çıkarılacak kesin kurallara dayalı ilmî bilgiler olmayıp basit gözlemlere dayalı sathî malumat- tan ibaretti. Bu sebeple ibadet vakitleri ve hilâlin sübûtu herkes tarafından kolaylıkla uygulanabilecek basit alâmetlere bağlanmıştır. Kamerî ayların başlama ve bitişiy- le ilgili hadislerdeki rü'yet emri vücûb için değil irşad içindir. Bu ayların sınırlarının tesbiti hilâlin gözlenmesiyle olabileceği gibi doğru yapılabildiği takdirde hesap yolu ile de olabilir.

Fakihlerin çoğunluğunun rü'yette ısrar edip genellikle hesaba karşı olumsuz ta- vır içinde bulunmasının sebebi, kendi dönemlerindeki hesap bilgisinin bu konu için

²² el-Bakara 2/187.

²³ el-Hac 22/27.

henüz yeterli olmayışı ve gök cisimlerinin hareketine dayanan bir nevi falcılıkla (ilm-i ahkâm-ı nücûm/astroloji) müsbet ilim olan astronomi (ilm-i nücûm) arasındaki farkın tam anlaşılmasındadır. Esasen ilk fakihlerin ve muhaddislerin çoğunluğu astronomiyi ya hiç bilmiyor veya çok az tanıyordu. Bu yüzden de ona güvenmiyorlardı. Nitekim hiç ilgisi olmadığı halde, “*Kim bir kâhine (veya müneccim) giderde söylediklerini tasdik ederse Muhammed’e indirileni inkâr etmiş olur*”²⁴ mealindeki hadis delil gösterilemez. Zira yıldız falcılığı demek olan astroloji ile müsbet ilim olan astronominin aynı şekilde değerlendirilmesi mümkün değildir. Klasik dönem fakihlerinin tahminden ibaret sayarak galip zan bile ifade etmeyeceğini söyledikleri hesap ve ilm-i nücûm, günümüzün astronomik hesabı ve modern astronomisi değil belki bunlara ait çok sınırlı ve basit bilgilerdi. Günümüzde astronominin elde ettiği sonuçlar ve astronomik hesaplar ise kesindir.

3. Başlangıç ve bitişi için kavuşum olayının esas alındığı astronomik ay yaklaşık 29,5 gün olduğu için kesirlidir. Dinî hükümlere göre kamerî ayın başlangıcı kavuşum değil hilâlin hakiki veya hükmî rü’yetidir. Başlangıcı için hilâlin esas olduğu kamerî ayın kesirli olması söz konusu değildir. Çünkü ister hakiki rü’yete ister hesapla belirlenen hükmî rü’yete dayansın, her iki durumda da hilâlin sübûtunu takip eden gün ayın ilk günü olacaktır. Ayın kavuşum zamanının hesapla belirlenmesi mümkün olduğu gibi hilâl şeklinde görülebileceği zamanın belirlenmesi de mümkündür ve hesaplar buna göre yapılmaktadır.

4. Allah kâinatı belli bir düzen içinde yaratmıştır. Bir âyette de ifade edildiği üzere güneş, ay ve yıldızlar bu değişmeyen nizam içinde Allah’ın emrine uygun olarak belli bir hesaba göre hareket etmektedir.²⁵ Bir başka âyette de insanların yılların sayısını ve hesabı bilmeleri için Allah’ın aya menziller takdir ettiği belirtilmiştir.²⁶ Şu halde güneş ve ayın doğuş ve batış vakitleri gibi kavuşum, hilâl ve diğer safhalarının da hesapla tayini mümkündür. Gerçekten günümüzde kamerî ayların dinî hükümlere göre giriş ve çıkışına esas olan hilâlin ilk defa nerede ve ne zaman görülebileceği, hiçbir şüpheye imkân bırakmayan saniyelik hesaplarla doğru olarak tesbit edilebilmektedir. Hesapla belirlenenden farklı bir zamanda veya yerde hilâlin görülebilmesi kesinlikle mümkün değildir. Mutlaka rü’yete bağlı kalmayı ve hesabı reddetmeyi gerektiren şartlar ortadan kalktığına göre teknik gelişmelerin ve astronomik hesapların sağladığı imkân ve kolaylıklardan yararlanmamak için bir sebep yoktur.

Kaynaklarda aksi nakledilmekle birlikte Ebü’l-Abbas İbn Süreyc, Şafîî’nin, hilâlin görülebilir durumda ufukta mevcut olduğunu ilm-i nücûm veya ayın menzilleriyle

²⁴ İbn Mâce, “Taharet”, 122; Tirmizî, “Taharet”, 102.

²⁵ er-Rahmân 55/5.

²⁶ Yûnus 10/5.

istidlal edebilen kimselerin buna göre oruç tutmalarının câiz olduğu görüşünü benimsediğini söylemiştir.²⁷ Ayın yirmi dokuz veya otuz gün olacağının hesapla belirlenebileceği görüşünde olan İbn Süreyc, “*Hava kapalı ise onu takdir edin*” ifadesinin, “*Ayın menzilleriyle onu tayin edin*” şeklindeki yorumunun, “*Onu otuz güne tamamlayın*” anlamındaki rivayetlerle çelişmediğini söylemektedir. Ona göre, “*Onu takdir edin*” ifadesi Cenâb-ı Hakk’ın bu ilimle mümtaz kıldığı kişilere, “*Onu otuz güne tamamlayın*” sözü ise ayın menzillerini ve hesabı bilmeyen avama hitaptır.²⁸

Müctehid fakihlerden Takıyyüddin ibn Dakikul’îd de bulut, sis vb. bir sebeple görülemeyen hilâlin, görülebilecek şekilde ufukta mevcut olduğu hesapla belirlendiği takdirde şer’î sebep gerçekteleştiği için yeni ayın başlamış sayılacağını, çünkü ayın başlaması için hilâlin mutlaka gözle görülmesinin değil, ufukta mevcut bulunmasının şart olduğunu, bu durum kesinlikle bilindiğinde bu bilgiyle amelin vacip olacağını söylemiştir.²⁹

Şafiî fakih Takıyyüddin es-Sübkî, hesaba göre hilâlin görülmesinin imkânsız olması durumunda hilâli gördüklerini söyleyenlerin şahitliğinin kabul edilmeyip hata veya yalana hamledilmesi gerektiğini, çünkü hesabın kati, şahitlik ve haberin ise zannî olduğunu, zannın kesin bilgiye tercihi bir yana onunla çelişemeyeceğini, esasen şahitliğin geçerli sayılabilmesi için şahadette bulunulan şeyin hissen, aklen, dinen ve ilmen mümkün olması gerektiğini ve hesabın kesin olarak imkânsızlığını gösterdiği bir konudaki şahitliğin şahadette bulunulan husus imkân dahilinde bulunmadığı için geçerli olamayacağını belirtir.³⁰

Astronomik hesapların doğruluğu ve kesinliğinin, güneş ve ay tutulması olaylarının çok önceden yapılan hesaplara tam bir uygunluk içinde gerçekteleşmesiyle sabit olduğunu ve ilgili hadisler gereğince kamerî ayların, güneşin batışından sonra hilâlin yeryüzünden görülebilecek bir konumda batı ufkunda mevcut bulunmasıyla başlayacağını belirten çağdaş âlimlerden Şeyh Muhammed Bahît, ister bizzat görerek ister gördüğünden emin olduğu bir kimseden duyarak ister yetkili otoritenin konuyla ilgili emir ve hükmünü öğrenerek isterse astronomik hesapla bilmek suretiyle olsun, ilim yollarından herhangi biriyle ramazan hilâlinin görülebilecek bir konumda ufukta bulunduğunu bilen kimseye oruca başlamanın vacip olacağını söyler. Çünkü Kuşeyrî’nin de dediği gibi orucun vücûbunun şer’î sebebi hilâlin gözle görülmesi de-

²⁷ İbn Rüşd, *Bidâyetü’l-müctehid*, Kahire ts., I, 196.

²⁸ İbn Manzur, *Lisânü’l-Arab*, “kdr” md.

²⁹ İbn Dakîku’l-îd, *Ihkâmü’l-ahkâm*, Beyrut 1987, II, 8.

³⁰ es-Sübkî, *el-Fetâvâ*, Beyrut ts., I, 209-210.

ğil görülebilecek bir konumda ufukta bulunmasıdır. Görme bu bulunuşu bilme vasıtasıdır. Bu bilgiye başka bir yoldan da ulaşılsa şer'î sebep gerçekleşmiş olur.³¹

5. “*Onu takdir edin*” ifadesinin “*Hesapla tayin edin*” şeklinde yorumlanması, maslahat açısından ve özellikle yılın çoğunda havanın kapalı geçtiği, güneşin bile çok az görülebildiği coğrafi bölgeler için uygulamada kolaylık sağlayıcı niteliktedir. Çünkü bu gibi yerlerde yeni ayın hilâlinin görülmesi çok defa mümkün olmadığı gibi önceki ayın hilâli için de aynı durum söz konusu olduğundan içinde bulunulan ayın otuz güne tamamlanması da genellikle mümkün değildir. Öte yandan yeryüzünde kutup bölgelerine yaklaşıldıkça güneşin iki doğuşu veya iki batışı arasındaki süreler altı aya kadar uzamaktadır. Buralarda da insanlar yaşamakta ve aralarında müslümanlar bulunmaktadır. Bu bölgelerde rü'yetle ramazan ve bayram belirlenemeyeceğine, buralarda yaşayan müslümanlara orucun farz olmadığı da söylenemeyeceğine ve ihtilâf-ı metâlia itibarı gerekli gören fukaha açısından başka beldelelerdeki rü'yete de uyulmayacağına göre bu yerlerde namaz ve oruç vakitleri gibi ramazan ve bayramların da hesapla tayininde zaruret vardır. Çünkü oruç hilâlin rü'yeti sebebiyle değil Allah'ın emri olduğu için farzdır. Hilâlin rü'yeti de oruç tutulması farz olan ramazan ayının başladığını gösteren bir alâmetten ibarettir. Bir ibadetin vaktini gösteren alâmetin bulunmaması ile ne o ibadet ne de bu ibadetin vakti ortadan kalkar; vaktin başka bir yolla belirlenmesi gerekir.

6. Hilâl görülemediğinde içinde bulunulan ayın otuz gün itibar edilmesi kesin bilgi değil zan ifade eder. Çünkü görülememiş de olsa hilâlin görülebilecek bir konumda ufukta bulunması ihtimali vardır. Hilâlin görülme imkânının hesapla belirlenmesi ise kesin bilgiye dayanmaktadır. Kesin bilgiye ulaşma imkânı varken zanla amel edilemeyeceği, kesin bilginin zanna takdim edilmesi gerektiği ise dinde üzerinde görüş birliği bulunan bir husustur. Bu açıdan bakıldığında, günümüzde astronomik hesapların kesinliği ve astronomi bilenlerin çokluğu sebebiyle hesaba uyulmasını engelleyen sebep ortadan kalktığında hilâlin sübûtu için artık hesabın esas alınmasının vacip hale geldiği söylenebilir.

Bu arada rü'yet hataları yanında, günümüzde sıkça rastlandığı gibi güneşten önce battığı için ufkun altında bulunması sebebiyle görülebilmek imkânı olmadığı halde hilâli gördüklerini iddia eden kişilerin yalan şahadetlerine dayanılarak ramazan ve bayram ilânları yapıldığını da belirtmek gerekir. Hilâlin sübûtu için rü'yetin esas olduğunu ısrarla savunan M. Hamdi Yazır da, “*Yalan yere şahitlik edebilecek birkaç fâsığın ihbarına itimat etmektense hesapla amel evlâdır ... Cemm-i gafirin şahadeti bulunmadığında*

³¹ Muhammed Bahât, *İrşâdü ehli'l-mille ve isbâti'l-ehille*, s. 258-261.

(verilen haberin kabulü için zâhir-i hâle muhalif olmaması şart olduğu gibi) şahitler hakkında hesâb-ı nücûmîyi muteber tutmak zamanımızın haline muvafık olacaktır" demektedir.³²

3. Günümüzde Durum

Bugün hicrî-kamerî takvimi uygulayanlar da dahil olmak üzere hemen bütün İslâm ülkelerinde, kavuşumu takip eden gün ayın ilk günü sayılarak önceden hazırlanıp basılmış olan takvimler kullanılmaktadır. Ancak Suudi Arabistan, Mısır, Ürdün, Irak gibi bazı ülkelerde ramazan, şevval ve zilhicce aylarına ait hilâllerin gözlenerek usulüne göre mahkeme kararıyla sübûtundan sonra ramazan ve bayram ilânlarının yapıldığı, rü'yetle takvim arasında fark bulunması halinde rü'yetin esas alındığı iddia edilmektedir.

Türkiye'de kamerî aylar, Kandilli Rasathanesi tarafından 1974 yılına kadar belirlenen kriterlere göre tesbit edilmiştir. Ancak hesaplamada hilâlin görülebileceği zaman esas alındığı halde hilâli görerek ramazan ve bayram ilân edildiği söylenen ülkelerle Türkiye arasında devamlı olarak bir fark bulunmuştur. Aslında bu farklılık, sadece Türkiye gibi aybaşları hesapla tesbit edilen ülkelerle rü'yeti esas alan ülkeler arasında değil, aybaşlarını rü'yetle tesbit ettikleri söylenen ülkeler arasında da meydana gelmektedir. İhtilâf-ı metâli sebebiyle bazı ülkeler arasında bir günlük rü'yet farkı bulunması normal ise de, bazı yıllarda bu süre, ihtilâf-ı metâli veya rü'yet-hesap farkı ile açıklanamayacak boyutlara ulaşmıştır.

1978 yılı Ramazan orucuna Libya, Irak ve Kuveyt'te 4 Ağustos'ta; Suudi Arabistan, Ürdün, Mısır, Suriye, Lübnan, Tunus ve Cezayir'de 5 Ağustos'ta; Türkiye, Afganistan, İran, Fas, Malezya ve Nijerya'da 6 Ağustos'ta; Pakistan'da ise 7 Ağustos'ta başlanmıştır. İslâm ülkeleri arasında iletişimin artması sonucu bütün açıklığıyla ortaya çıkan bu durum, 1950'li yıllardan itibaren çeşitli siyasî ve ilmî toplantıların gündeminde yer almaya başlamıştır. Malezya, Ürdün, Kuveyt, Türkiye gibi ülkelerde konuyla ilgili çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir.

a) 1978 Ru'yet-i Hilal Konferansı Kararları

T.C. Diyanet İşleri Başkanlığının daveti üzerine Kameri aybaşlarını Tespit Konferansı İstanbul'da 26 Zilhicce 1398 / 27 Kasım 1978 ile 29 Zilhicce 1398 / 30 Kasım 1978 tarihleri arasında toplanmıştır. Konferansa aşağıda belirtilen İslam Ülkelerinden adları belirlenen delegeler katılmışlardır.

- 1- Afganistan
- 2- Bahreyn

³² Elmalılı, *Hak Dini*, I, 652.

Dinî ve Felsefî Metinler

- 3- Bangladeş
- 4- Birleşik Arap Emirlikleri
- 5- Cezayir
- 6- Endonezya
- 7- Fas Krallığı
- 8- Haşimi Ürdün Krallığı
- 9- Irak
- 10- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
- 11- Kuveyt
- 12- Lübnan
- 13- Malezya
- 14- Orta Asya ve Kazakistan (Sovyetler Birliği)
- 15- Pakistan
- 16- Sudan
- 17- Suudi Arabistan Krallığı
- 18- Tunus
- 19- Türkiye

Ayrıca Brüksel İslam Merkezi, Paris İslam Merkezi ve Rabitatu'ul-Alemi'l-İslami gibi kuruluşlar da bu toplantılara katılmışlardır. Bu konferans daha önce aynı maksatla akdedilen konferanslar dizisinden biri olarak toplanmış ve çalışmalarını, Kuala Lumpur (Malezya) Konferansı ile Kuveyt Evkaf Bakanları Konferansından elde edilen sonuçları tamamlayıcı ve olgunlaştırıcı bir istikamette sürdürmüştür. Katılan delegeler, sundukları tebliğlerde Müslümanların Ramazan başları ve sonları ile dini günlerde ve bayramlarda birbirlerinden farklı görünümlere sahip olmalarının ortaya çıkardığı esef verici durumu ele almışlardır.

Konferans üyeleri, dinin kabul etmeyeceği bu durumu bir çözüme kavuşturmanın gereği üzerinde birleşmişlerdir. Çünkü Müslümanlar, Kur'an-ı Kerim'in "Bu sizin ümmetiniz, tek bir ümmettir." ayetinde ifadesini bulan yek vücut bir ümmettir. Dini konularda ihtilafa düşmeleri caiz değildir. Allah-u Teala, "Allah'ın dinine topluca sarılız, ayrılığa düşmeyiniz." ayetiyle birlik ve beraberliği emretmiştir.

Konferansa katılan ilim adamları arasından "Din Komisyonu" ve "Astronomi Komisyonu" olmak üzere iki ayrı komisyon teşkil edilmiştir. Bunlardan her biri kendi ihtisası dahilindeki konularda sunulmuş tebliğleri etüt etmiştir. Detaylara inilerek

Yirmibirinci Yüzyılda Yeniden Okuma, Anlama ve Algılama

enine boyuna yapılan tartışmalardan sonra konferans, son oturumunda oy birliği ile aşağıdaki kararları almıştır:

1. İster çıplak gözle, isterse modern ilmin rasat metotlarıyla olsun, asıl olan Hilal'in Ru'yeti'dir.

2. Astronomların hesapla tespit ettikleri Kameri Aybaşlarına dinen itibar edilebilmesi için, onların bu tespitlerini Hilal'in güneş battıktan sonra ve görüşe mani engellerin bulunmaması halinde gözle görülebilecek şekilde, ufukta fiilen mevcut olması esasına dayandırılmaları gerekir ki, bu Ru'yete " HÜKMİ RU'YET" denir.

3. Hilal'in görülebilmesi için iki temel şartın gerçekteşmesi zorunludur:

- a) İçtima (kavuşum)'dan sonra Ay ile güneş'in açısal uzaklığı 8 dereceden az olmamalıdır. Bilindiği üzere Ru'yet, 7 ile 8 dereceler arasında başlamaktadır. 8 derecenin esas alınmasında, ihtiyat bakımından görüş birliğine varılmıştır.
- b) Güneş'in batışı anında Ay'ın ufuktan yüksekliğinin açısal değerı, 5 dereceden az olmamalıdır. Sadece bu esasa göre normal durumlarda Hilal'in çıplak gözle görülebilmesi mümkündür.

4. Hilal'in Ru'yet edilebilmesi için belli bir yer şart değerdir. yeryüzünün herhangi bir bölgesinde Hilal'in Ru'yet'i mümkün olursa, buna istinaden ayın başladığına hükmetmek doğru olur. İslam dünyasının birlik ve beraberliğini sağlamak için Ru'yet'in ilanı, müteakip maddede işaret edilen Müşterek Hicri Takvim'in tespitleri uyarınca Mekke-i Mükerre'me'de tesis edilecek olan rasathane tarafından yapılmalıdır.

5. Din ve astronomi bilginleriyle rasathane yetkililerince her kameri yıl için 2. 3. ve 4. maddelerinde zikredilen kriterlere dayalı bir takvim hazırlanmalıdır. Takvim Komisyonu, "Müşterek Takvim Taslağı"'nı kabul etmek üzere periyodik olarak her yıl toplanacaktır. İlk olarak Rebiülahir 1399 / Mart 1979 tarihinde İstanbul'da yapılacaktır.

6. Yukarda işaret edilen Takvim Komisyonu şu ülkelerin temsilcilerinden oluşacaktır: Bangladeş, Cezayir, Endonezya, Irak, Katar, Kuveyt, Mısır, Suudi Arabistan, Tunus, Türkiye, Komisyonun toplanması için bütün üyelerin bulunmaları gerekli değerdir.

7. Anılan komisyon, yukarıda açıklanan kriterlere göre Ramazan, şevval ve Zilhicce ayları için Hilal'in görülebileceği bölgeleri gösteren haritalar hazırlayacaktır. Böylece durum müsaitse, bizzat Hilal'i gözleyerek Ru'yet-i gerçekteştirmek ve hesabın doğruluğu konusunda ikna olmak isteyen herkese kolaylık sağlayacaktır. Ayrıca bu haritalar, isteyen her devletin yetkili kılacağı uzman ve güvenilir bir heyete rasat yaptırmasına yardımcı olacaktır.

8. Bu karar ve tavsiyeler, İslam Ülkeleri Dışişleri Bakanları Konferansı Genel sekreterliğine sunulurken Dışişleri Bakanlarının Rabat'ta yapılacak olan ilk toplantısında kabulü ve uygulamaya konulması istenecektir.³³

b. Son Olarak Geline Durum

Müslümanlar arasında nazarı olarak birliği sağlayacak mahiyetteki bu kararlarla fikhî gelenek ve bilgilerin sınırları zorlanmadan mesele çözüme kavuşturulmuştur. Ancak İslâm ülkelerinin çoğunluğu bu esaslara uyduğu halde bazı ülkeler, delegeleri konferansta bunları tasvip ettiği halde kararlara uymamışlardır. Bu yüzden konferanstan sonra da arzulanı birlik tam anlamıyla gerçekleşmemiş ve konu gündemden düşmemiştir. Nitekim 31 Ekim-2 Kasım 1985'te Dakar'da (Senegal) yapılan İslâm Ülkeleri Enformasyon ve Kültür İşleri Daimî Komitesi ve 11-14 Kasım 1985'te Cidde'de gerçekleştirilen İslâm Ekonomi, Kültür ve Sosyal İşler Komisyonu toplantılarında bazı delegeler, hükmî rü'yetle göre hazırlanan takvimlerin dinî konularda geçerli olmayacağını ileri sürmüşlerdir. Fakat bu toplantılarda daha önceki çalışmalarda alınan kararlara aykırı olmayan ve yeni bir hüküm de getirmeyen kararlar alınmıştır.

Türkiye, İstanbul Rü'yet-i Hilâl Konferansı kararlarını titizlikle uygulamış, diğer İslâm ülkelerinde de uygulanması için gayret göstermiştir. Kararın 5. maddesi uyarınca takvim komisyonu 1989'a kadar periyodik olarak toplanmış, hazırlanan ortak takvim taslağını inceleyerek kabul etmiştir. Ancak 1989'dan itibaren komisyonun devamına gerek görülmemiş, Diyanet İşleri Başkanlığı'nca hazırlanıp Kandilli Rasathanesi tarafından onaylanan cetvel ve rü'yet haritalarının İslâm ülkelerine gönderilmesiyle yetinilmiştir.

Türkiye'de Diyanet İşleri Başkanlığı'nca ramazan, şevval ve zilhicce hilâlleri için hükmî rü'yetle yetinilmemekte, ayrıca hilâl gözetlemesi de yapılmaktadır. Bu çalışma, takvim ve hesaplardan şüphe edildiği için değil bunların doğruluğunun ispatlanması için gerçekleştirilmektedir. 1970'li yıllardan başlayarak sürdürülen bu çalışmalara 1987'den itibaren bütün il müftülükleri de dahil edilmiştir. Bu amaçla bütün illere ramazan, şevval ve zilhicce aylarının beş gün öncesinden başlamak üzere her il için ayrı ayrı hesaplanan güneş ve ayın doğuş-batış saatleri, güneşin batış noktasına göre ayın yüksekliği ve semt açısı ile (azimut) hilâlin görülebilirlik durumlarını gösteren cetveller gönderilmekte ve yapılacak gözlem sonuçlarıyla cetvellerdeki bilgilerin karşılaştırılması istenmektedir. Gerek merkez gerekse müftülüklerce sürdürülen

³³ Yücel, İrfan, "Hilâl" md., DİA, XVIII, 9-10.

gözlemlerde şimdiye kadar hesaplara uymayan hiçbir sonuçla karşılaşılmamış, bütün gözlem sonuçları, hesapları teyit etmiştir.³⁴

Son olarak 2008 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Dairesi Vakit Hesaplama Şubesi tarafından miladi 2009-2015; Hicri 1430-1437 yılları için Kameri aybaşları ve Hesap ve Haritaları isimli cetvel hazırlanmıştır. Bu cetvel ve hesaplara göre sözkonusu tarihler arasında bütün ayların içtima ve ru'yet durumları, hangi ülkelerden görülebileceği, dini günler, kurban ve ramazan bayramların günleri tespit edilmiştir.³⁵

Sonuç

Hadis ve sünneti ele alırken ve yeni hükümler verirken örneğin, kolaylık ilkesi, hakkın rızası ilkesi, kamu yararı ilkesi, birlik beraberlik ilkesi gibi prensiplerden hareket edilmelidir. Gerek ibadetlerde gerekse dini yaşantının diğer boyutlarında kolaylaştırıcı bir hayat modeli ortaya koyan Hz. Peygamber (a.s.)'in bu yaklaşımını, günümüzde hem sünneti takdim ederken hem de onu hayata geçirirken bir ilke olarak sürekli dikkate almak durumundayız. Muhatapların durumu ve çağın gerekleri göz önünde bulundurulurken sünnetin insanlığa yeniden takdim edilmesi belkde hepimizin aradığı insanlığı bulmada yardım edecek yeni bir ışık olacaktır.

Hz. Peygamber (a.s.)'in tasarruflarının, Şâri'in gözettiği amaçlara uygun olarak yorumlanması ve hayata geçirilebilmesi ne kadar başarılı olabilirse, Müslümanlar arasında nassların yanlış yorumlanmasından ve taassuptan ileri gelen anlaşmazlıklar da o nispette azalacak ve Müslümanların birbirlerine hoşgörü ile muamele etmeleri temin edilmiş olacaktır. Bu da İslâm'ın çok önemli amaçları arasında yer alan ferdin yetiştirilip ahlâkî bakımdan olgunlaşmasını, toplumda adaletin uygulanmasını, genel menfaatin korunmasını ve dolayısıyla özlenen insan haklarının garanti altına alınmasını temin edecektir. Bu konuda ise, kıyas ve icthad metotlarını işletmek bizlere en önemli katkıyı sağlayacaktır.

Evrensel olan İslam dini, Allah'ın tabiat için koymuş olduğu değişmez yasalardan günün imkân ve fırsatlarını en iyi şekilde kullanarak insanların hizmetine sunulmasını beklerken, Müslümanların Kuran ve Sünnetin kimi naslarını yanlış anlamaları ve bu yanlışları ısrarla günümüze taşımaları anlaşılabilir bir durum değildir. Allah'ın ve onun son elçisi Hz. Muhammed'in mesajını kavramak ve bu mesajların günümüzde uygulanabilirliğini sağlamak bugün Müslümanların en önemli vazifeleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda Hilali gözetlemekle ilgili hadisleri yeniden düşünmek,

³⁴ Yücel, İrfan, "Hilâl" md., DİA, XVIII, 10.

³⁵ Diyanet İşleri Başkanlığı, *Kameri Aybaşları Hesap ve Haritaları*, Ankara 2008.

Dinî ve Felsefî Metinler

günün imkânları çerçevesinde yeni çözümler üretmek gerekir ki, astronomik hesaplar günümüzde bizim bu problemlerimizi daha kolay çözebilmektedir.

Hesapla ayların durumunu tespit etmek bugün için Hilali gözetlemekten daha kolay ve Şâriin maksadına daha uygun bir hâle gelmiştir. Küçülen dünyada artık bayramları ve ramazanları farklı zamanlarda kutlayan ve idrak eden Müslümanların bu durumu tevhidi güçlendirmek yerine tefrikaya ve fitneye sebep olmaktadır. Aynı şehirde aynı evde biri oruç tutarken diğeri bayram yapan kimseler görülmeye başlanmıştır. Hesapla ve birlikte hareket edildiğinde bu tarz manzaralar ortadan kalkacak, Bayramlar, Ramazan ve Hac gibi toplu yapılan ve sembolik anlamı dahi önemli olan ibadetlerdeki tevhid ve güç birliği gerçekleşmiş olacaktır. Bu haklı anlayışa ve gelişmelere karşı direnç göstermenin dinî ve ilmî gerekçeleri olamaz. Geçmişte hesap ne kadar zayıf, gözetlemek ne kadar kolay ve isabetli idi ise, günümüzde de hesabı esas almak o kadar kolay ve isabetli hâle gelmiştir.